משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות: ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו: ויעמד העם מרחק ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים:

ס ויאמר יהוה אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם: לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם: מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך: ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה: ולא תעלה במעלת על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו: פ

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם: אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו: אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו: ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי: והגישו אדניו אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם: ס וכי ימכר איש את בתו לאמה

ואמר משה לעמא לא תדחלון ארי בדיל לנסאה יתכון אתגלי לכון יקרא דיי ובדיל דתהי דחלתיה על אפיכון בדיל דלא תחובון: וקם עמא מרחיק ומשה קריב לעית אמיטתא דתמן יקרא דיי: ואמר יי למשה כדנן תימר לבני ישראל אתון חזיתון ארי מן שמיא מלילית עמכון: לא תעבדון קדמי דחלן דכסף ודחלן דדהב לא תעבדון לכון: מדבח אדמתא תעביד קדמי ותהי דבח עלוהי ית עלותך וית נכסת קודשך מן ענך ומן תורך בכל אתר די אשרי שכינתי תמן אשלח ברכתי לך ואברכנך: ואם מדבח אבנין תעביד קדמי לא תבני יתהן פסילן דאם תרים חרבך עלה ותחלנה: ולא תסק בדרגין על מדבחי דלא תתגלי עריתך עלוהי:

ואלין דיניא די תסדר קדמיהון: ארי תזבון עבדא בר ישראל שית שנין יפלח ובשביעתא יפוק לבר חורין מגן: ואם בלחודוהי ייעול בלחודוהי יפוק אם בעיל אתתא הוא ותפוק אתתיה עמיה: אם רבוניה יתן ליה אתתא ותליד ליה בנין או בנן אתתא ובנהא תהי לרבונה והוא יפוק בלחודוהי: ואם מימר יימר עבדא רחימנא ית רבוני ית אתתי וית בני לא אפוק בר חורין: ויקרבניה רבוניה לקדם דיניא ויקרבניה לות דשא דלות מזוזתא וירצע רבוניה ית אודניה במרצעא ויהי ליה עבד פלח לעלם: וארי יזבין גבר ית ברתיה לאמהו לא תפוק כמפקנות

[ת]לוה חובה היא שנ' העבט תעביטנו. וזה משמש לשון כאשר. וכן ואם תקריב מנחת בכורי' זו מנחת העומר שהיא חובה. ועל כרחך אין אם הללו תלויין אלא ודאין. ובלשון כאשר הם משמשין. גזית לשון גזיזה. שפוסלן ומסתתן בברזל: כי חרבך הנפת עליה. הרי כי זה משמש בלשון אם שהוא ספק כלומר שאם תניף חרבך עליה ותחללה. הא למדת שאם הנפת עליה ברזל חללתה. שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם. אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך. ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל. והרי דברים קל וחומר ומה אבנים שאינן רואות ושומעות ולא מדברות. על ידי שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהן ברזל. המטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם לחבירו על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות: לא תעלה במעלות. כשאתה בונה כבש במזבח לא תעשהו מעלות. אשקלונש בלעז אלא חלק יהי' ומשופע: אשר לא תגלה ערותך. שעל ידי המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך. ואע"פ שאין גלוי ערוה ממש שהרי כת' ועשה להם מכנסי בד מ"מ הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא ואתה נוהג בם מנהג בזיון. והרי דברים קל וחומר ומה אבנים הללו שאין בהן דעת להקפיד על בזיונן אמרה תורה הואיל ויש בהן צורך לא תנהג בהן מנהג בזיון. חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה:

חסלת וישמע

ואלה

המשפטים. כל מקום שנ' אלה פסל את הראשונים ואלה מוסיף. על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר שתשים סנהדרי אצל המקדש: אשר תשים לפניהם. אמ' לו הק' למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה שנים שלשה פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו. לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשולחן ערוך ומוכן לאכול לפני האדם: לפניהם ולא לפני גוים ואפילו ידעת בדין אחד שהגוים דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם שהמביא דיני ישראל לפני גוים מחלל את השם ומייקר שם ע"ז להחשיבה שנ' כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים כשאויבינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם: כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומ' שש שנים יעבד ומה אני מקיים והתנחלתם אותם בלקוח מן הגוי אבל הלקוח מישראל יצא בשש. ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי ולא אמרתי אלא באחיך: כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו כמו שנ' אם אין לו ונמכר בגנבתו או אינו אלא במוכר עצמו מפני דוחקו אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש. כשהוא אומ' וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור ומה אני מקיים כי תקנה בנמכר בב"ד: לחפשי. לחירות: אם בגפו יבא. שלא היה נשוי אשה. כתרגומו אם בלחודוהי. ולשון בגפו בכנפו שלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך לבושו: בכנף. בגדו: בגפו יצא. מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה

כנענית להוליד לו ממנה עבדים: אם בעל אשה. ישראלית הוא: ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו: אם אדוניו יתן לו אשה. מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד לו ממנה עבדים. או אינו אלא בישראלית ת"ל האשה וילדיה תהיה לאדוניה. הא אינו מדבר אלא בכנענית. שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה שהרי שנ' אחיך העברי או העבריה. מלמד שאף העבריה יוצאה בשש: את אשתי. את השפחה: אל האלהים. לבית דין. צריך שימלך במוכריו שמכרוהו לו: אל הדלת או אל המזוזה. יכול שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה

ת"ל ונתתה באזנו ובדלת. בדלת ולא במזוזה. הא מה ת"ל או אל המזוזה הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד: ורצע אדוניו את אזנו. הימנית. או אינו אלא של שמאל ת"ל אזן אזן לגזירה שוה. נאמר כאן ורצע אדניו את אזנו ונאמר במצורע תנוך אזן המטהר הימנית מה להלן הימנית אף כאן הימנית. ומה ראתה אזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף. אמר ר' יוחנן בן זכאי אזן ששמעה בהר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע. ואם מוכר עצמו אזן ששמעה בהר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע: ועבדו לעולם. עד היובל. או אינו אלא לעולם כמשמעו ת"ל ואיש אל משפחתו תשובו. מגיד שחמשים שנה קרוים עולם. ולא שיהא עובדו כל חמשים שנה אלא עובדו עד היובל בין סמוך בין מופלג: וכי ימכר איש את בתו. בקטנה הכתוב מדבר. יכול אפי' הביאה סימנין אמרת קל וחומר ומה סימנין שאין מוציאין מרשות אב מוציאין מרשות אדון שאינו אלא קונה. ר' שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית. אמר הק' דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים. ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם:

לא תצא כצאת העבדים. כיציאת עבדים כנענים שיוצאין בשן ועין. אבל זו לא תצא בשן ועין אלא עובדת שש או עד יובל או עד סימנין וכל הקודם קודם לחירותה ונותן לה האדון דמי שינה או עינה. או אינו אלא לא תצא כיציאת העבדים בשש וביובל ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה. מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו. מה העברי יוצא בשש וביובל אף העבריה יוצאה בשש וביובל. ומה ת"ל לא תצא כצאת העבדים. לא תצא בראשי אברים כעבדים כנענים. יכול העברי יצא בראשי אברים ת"ל העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה לכל יציאותיה מה היא אינה יוצאה בראשי אברים אף הוא אינו יוצא בראשי אברים: אם רעה בעיני אדוניה. שלא נשאה חן בעיניו לכונסה: אשר לא יעדה. שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה. וכסף קנייתה הוא כסף קידושיה. כאן רמז לך הכתוב שמצוה ביעוד ורמז לך שאינה צריכה קידושין אחרים: והפדה. יתן לה מקום להפדות ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונה. ומהו מקום שנותן לה שגורע

מפדיונה כמספר השנים שעשתה אצלו כאלו היא שכירה אצלו. כיצד הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו שתי שנים אומרין לו יודע היית שעתידה לצאת לסוף שש. נמצא שקנית עבודת כל שנה ושנה בשש עשרה מנה ושליש והרי עשתה אצלך שתי שנים הרי שלשים ושלש ושליש. טול שש ששים ושש ושני שלישים ותצא ממך: לעם נכרי לא ימשל למכרה. אינו רשאי למכרה לאחר לא האדון ולא האב: בבגדו בה. אם בא לבגוד בה שלא לקיים בה מצות יעוד וכן אביה מאחר שבגד בה ומכרה לזה: ואם לבנו ייעדנה. האדון. מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אביו ואינו צריך לקדשה קידושין אחרים אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אביך בדמיך: כמשפט הבנות. שאר כסות ועונה: אם אחרת יקח לו. עליה: שארה כסותה ועונתה לא יגרע. מן האשה אשר יעד לו כבר: שארה. מזונות: כסותה. כמשמעו: עונתה. תשמיש: ואם שלש אלה לא יעשה לה. אם אחת משלש אלה לא יעשה לה. ומה הן שלש. ייעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא. וזה לא יעדה לא לו ולא לבנו